

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS,PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PSIHOLOĢIJAS NODAĻA

**SAISTĪBA STARP IEKŠĒJO KONTROLES LOKUSU UN
INDIVĪDA RELIĢISKO, POLITISKO NOSTĀJU**

BAKALAURA DARBS

Autors : **Ritvars Vijums**

Studenta apliecības Nr.: rv13027

Darba vadītājs : prof. Dr.psych. Ivars Austers

RĪGA 2017

Anotācija

Darba nosaukums ir saistība starp iekšējo kontroles lokusu un indivīda reliģisko, politisko nostāju. Tika izvirzīts pētījuma jautājums, kas skan sekojoši - Vai pastāv statistiski nozīmīgas sakarības indivīda iekšējā kontroles lokusā, starp politiski un reliģiski orientētiem indivīdiem? Mērķis ir noskaidrot vai pastāv kāda atšķirība starp izvēlēto ārējās kontroles avotu - reliģiju (dievu) vai politiku (valdību), ietekmi uz indivīda iekšējo kontroles lokusu.

Veiktais pētījums ir korelatīvs, tādēļ atšķirīgu grupu izveide nav nepieciešama. Dati tika ievākti interneta vidē. Lai iegūtu datus par indivīdu kontroles lokusu, tika izmantota J.B.Rottera I-E skala, kas iepriekš tikusi adaptēta latviešu valodā, kā arī tika pievienoti apgalvojumi, ar pietiekamu ticamību, kas novērtē indivīdu uzskatus attiecībā uz reliģiju un valdību.

Apstrādājot datus tika secināts, ka starp kontroles lokusu un indivīdu reliģisko politisko nostāju pastāv statistiski nozīmīga saistība.

Atslēgas vārdi : iekšējais kontroles lokuss, ārējais kontroles lokuss, reliģija, valdība.

Abstract

The title of this work is connection between the internal locus of control and individuals political and religious views. The question i am trying to answer in this study is, as follows - Is there a statistically significant difference in the internal locus of control between religiously and politically oriented people? The aim of this study is to find out if there is a difference in influence on the internal locus of control, based on the chosen source of external control - religion (god) or politics (government).

As this is a correlative study, there is no necessity to make distinct groups. The data was gathered by distributing a survey on the internet. To gather the data on the locus of control, the J.B. Rotter I-E scale, which has been adapted to latvian language, was used, as well as a few statements, with a decent reliabiliy, to gather the data for religiosity and political views.

Upon reviewing the data, it has become clear, that there is a statistically significant connection between the locus of control and an individuals political an religious views.

Key words : internal locus of control, external locus of control, god, government.

Satura rādītājs

Ievads.....	5
Kontroles lokus.....	7
Kontroles izjūtas nozīme.....	8
Iekšējā un ārējā kontrole.....	8
Dievs kā kontroles avots.....	10
Valdība kā kontroles avots.....	10
Dievs un valdība kā savstarpēji maināmi ārējās kontroles avoti.....	11
Kontroles avotu maiņa, manipulāciju ietekmē.....	12
Pašreizējais pētījums.....	15
Metode.....	16
Rezultāti.....	17
Diskusija.....	19
Secinājumi.....	21
Izmantotā literatūra.....	22

Ievads

Kontroles lokuss ir tēma, kas tikusi pētīta jau vairākus gadu desmitus, saistībā ar dažādiem citiem konceptiem. Kad Džulians M. Rotters 1966.gadā (Rotter, 1966) izstrādāja un ieviesa kontroles lokusa konstruktus, tas aizsāka ievērojamu skaitu pētījumu klīniskajā, sociālajā psiholoģijā, biznesā, bērnu attīstībā un izglītības jomās.

Šobrīd tā ir aktuāla tēma sociālajā sfērā. Ņemot vērā pašreizējos konfliktus pasaulē, kas attīstījušies balstoties uz politiskām, ideoloģiskām un reliģiskām domstarpībām, var secināt, ka politikas un reliģijas jautājumi, attiecībā uz katru indivīdu un sabiedrību ir aktuāli. Apskatot idejas, kas tiek paceltas šajā pētījumā, ir iespējams skaidrāk izprast šo konfliktu iemeslus un spriest par potenciālajām iespējām tos risināt, zinot, ka valdību un reliģisku apvienību atbalsts, var balstīties uz fundamentālu cilvēku vēlmī redzēt pasauli kā sakārtotu.

Kontroles lokusa jēdziens apraksta indivīda subjektīvos uzskatus par faktoriem, kas nosaka notikumus un to iznākumus. Konkrētāk, indivīdi, kam piemīt iekšējs kontroles lokuss, uzskata, ka notikumi un to iznākumi ir atkarīgi no viņu pašu darbībām, pretēji, indivīdi ar ārēju kontroles lokusu uzskata, ka notikumi un to iznākumi ir lielā mērā atkarīgi no ārējiem spēkiem, tas ir, no citiem cilvēkiem vai likteņa (Rotter, 1966). Balstoties uz sociālās iemācīšanās teoriju (Rotter, 1966) šādi novērtēšanas procesi nav iedzimti, bet iegūti dzīves laikā ar pastiprinājumu palīdzību. Iekšējās kontroles sajūta attīstās no iepriekšējām pieredzēm, kurās paša indivīda uztvertā ietekme uz vidi ir tikusi pastiprināta (Rotter, 1966).

Ir skaidrs, ka pastāv ievērojamas atšķirības starp cilvēkiem, kas balstās uz iekšēju kontroli un tādiem, kas balstās uz ārēju kontroli. Indivīdi ar izteiktu iekšējo kontroles lokusu, parasti ir mērķtiecīgi un ar motivāciju noteikt un sasniegt mērķus. Kopumā iekšēja kontroles izjūta noved pie veselīgas psiholoģiskas funkcionēšanas, jo indivīdu pavada sajūta, ka pasaule ir sakārtota un viņš ir tas, kas to ir sakārtojis. Tomēr, ārēja kontrole, kas tiek iegūta no citiem cilvēkiem, likteņa, dieva vai kāda cita ārēja faktora, arī palīdz indivīdam pasaulei piedēvēt tādas īpašības kā sakārtotību un paredzamību. Situācijās, kad indivīda iekšējā kontroles izjūta tiek mazināta, lai tiktu saglabāti šie uzskati par sakārtotu pasauli, indivīds piedēvē kontroli kādam ārējam spēkam, lai gan viņš apzinās, ka viņa paša ietekme neko nemainīs, tomēr psiholoģisku komfortu rada šī apziņa, ka pastāv kāds spēks, kas nodrošina kārtību (Kay et al., 2008).

Šī darba mērķis ir apskatīt saistību starp iekšējo un ārējo kontroles lokusu, konkrētāk, saistību starp iekšējo kontroles lokusu un indivīda reliģisko, politisko nostāju. Šajā gadījumā reliģiskā un politiskā nostāja darbojas kā ārējās kontroles avots, kas ietekmē indivīda iekšējās

konroles sajūtu, piedāvājot alternatīvu avotu, kas neprasa tiešu indivīda piepūli kontroles radīšanā. Tika izvirzīts pētījuma jautājums, kas skan sekojoši - *Vai pastāv statistiski nozīmīga sakarība starp indivīda kontroles lokusu un tā politisko un reliģisko nostāju?* Tātad, vienkāršiem vārdiem sakot, vai ir novērojama kāda sakarība starp kontroles lokusu un indivīda politisko un reliģisko nostāju. Būtu loģiski pieņemt, ka cilvēkos, kuriem piemīt iekšēja kontrole, būs novērojama mazāka vajadzība pēc kāda ārēja kontroles avota, taču tiem, kas neizjūt spēcīgu iekšēju kontroli pār savu dzīvi, vajadzētu, tiekties pēc pastiprinātas kontroles no ārējiem avotiem, šajā pētījumā, tie ir reliģija (dievs) vai politika (valdība). Tātad, pētījuma *mainīgie ir kontroles lokuss, valdības atbalsts un ticība dievam.*

Pētījums tika veikts interneta vidē, izplatot aptauju facebook.com, draugiem.lv, kā arī interneta forumos, kur pieejama pietiekama cilvēku plūsma, lai sasniegtu pieņemamu izlases apjomu, kas šajā gadījumā ir vismaz 100 respondenti. Kopumā, *izlase sastāv no 113 respondentiem.*

Pētījuma datu ievākšanai tika izmantota *J.B. Rottera izstrādātā I-E skala, jeb internal-external control scale*, ar kuras palīdzību tika novērtēts dalībnieku kontroles lokuss (Rotter, 1966). Kā arī, tika izveidoti 2-3 apgalvojumi, ar mērķi novērtēt dalībnieku attieksmi pret valdību un to ticību kontrolējošam dievam.

Kontroles lokuss

Kontroles lokuss apraksta indivīda uzskatus par notikumu sākumu un iznākumu kauzālajām attiecībām. Indivīdi, kas uzskata, ka visi notikumi ir aizsākti un beigti saskaņā ar viņa paša izdarītajām darbībām, parasti, tiek dēvēti par indivīdiem ar augstu iekšējo kontroles lokusu. Vienkāršiem vārdiem sakot, šie cilvēki uzskata, ka viņiem lielā mērā ir kontrole pār savu dzīvi un notikumiem tajā. Otrā skalas galā atrodas cilvēki, kas uzskata, ka dažādi notikumi un to iznākumi ir atkarīgi no kāda cita, spēcīgāka un ietekmīgāka spēka vai cilvēka, tātad, kontrole atrodas ārpus viņu ietekmes. Šādiem cilvēkiem piedēvē ārējo kontroles lokusu (Rucas & Miller, 2013).

Nozīmīgi ir saprast vai indivīds saredz kauzālu sakarību starp savu uzvedību un sekojošo pastiprinājumu vai sodu, tātad, vai indivīds uztver sekojošo reakciju kā atkarīgu no savas uzvedības vai atkarīgu no kāda cita, ārēja spēka. Šādām kauzālām attiecībām nav jābūt ar domu - visu vai neko. Dažādos gadījumos, mūsu pašu uzvedības ietekme, nav tik acīmredzama. Situācijās, kad tiek saņemts pastiptinājums, kas it kā nav bijis atkarīgs no cilvēka veiktajām darbībām, tas parasti tiek uztverts, kā noticis veiksmes, likteņa vai kādu citu, ietekmīgu spēku darbības rezultātā. Kad indivīds notikumu interpretē šādā veidā, tā tiek saukta par ārējo kontroli. Taču, kad indivīds uztver notikumus, kā atkarīgus no viņa paša uzvedības, to sauc par iekšējo kontroli (Rotter, 1966).

Sociālā mācīšanās teorija piedāvā teorētisku pamatojumu kontroles lokusa konceptam. Sociālajā mācīšanās teorijā, pastiprinājums darbojas, lai nostiprinātu paļāvību, ka noteiktai uzvedībai sekos noteikts pastiprinājums.

Mazam bērnam attīstoties un uzkrājot zināšanas, viņam veidojas spēja atšķirt notikumus, kam ir kauzālas attiecības ar iepriekšējiem notikumiem, no tādiem, kam tādas nav. Tādēļ, kad pastiprinājums tiek uztverts kā neatkarīgs no uzvedības, tas nerada tādu paļāvību kā tad, kad pastiprinājums tiek uztverts kā saistīts ar indivīda uzvedību. Tādā gadījumā, šķiet loģiski pieņemt, ka atkarībā no indivīda pieredzes saistībā ar pastiprinājumiem, viņa uztvere par to cik lielā mērā viņa pašu darbības ietekmē pastiprinājumu rašanos, tātad, notikumus savā dzīvē, izmainās (Rotter, 1966). Atkarībā no tā vai viņa pieredzē bijuši notikumi, kas acīmredzami izriet no kādas iepriekš veiktās darbības vai tieši pretēji, notikumi vairāk vai mazāk notikuši paši par sevi, neatkarīgi no indivīda paša, indivīdā veidojas priekšstats par visu sekojošo notikumu kauzālajām attiecībām un tiek stabilizēts iekšējs vai ārējs kontroles lokuss.

kontroles izjūtas nozīme

Ticība, ka mēs katrs esam atbildīgs par savu likteni un nākotni ir plaši izplatīta. Kopumā, šī kontroles izjūta, tiek saistīta ar pozitīvām psiholoģiskām sekām, to skaitā labu garīgo veselību un efektīvāku pielāgošanos stresa situācijās. (Baltes & Baltes, 1986; Bandura, 1989; Glass & Singer, 1972; C.F. Burger, 1989, kā minēts Kay, Shepherd, Blatz, Chua, & Galinsky, 2010). Turpretim, iekšējā kontroles trūkuma uztvere, noved pie negatīviem iznākumiem, to skaitā palielinātu stresu un uztraukuma līmeni krīzes situācijās. Kā arī, var novest pie iemācītas bezcerības un depresijas (Abramson, Seligman, & Teasdale, 1978, kā minēts Kay et al., 2010). Svarīgi saprast, ka iemesls kāpēc lielāka iekšējās kontroles izjūta noved pie pozitīvākiem iznākumiem ir tas, ka kontrole rada priekšsatu par sakārtotu pasauli, kurā labajam un sliktajam ir skaidri noteikti iemesli (Lerner, 1980, kā minēts Kay et al., 2010). Iekšējā kontrole pasargā indivīdus no briesmu sajūtas, kas asociējas ar najaušu, spontānu un nesakārtotu pasauli (Kay et al., 2008). Lai gan šāda ticība sakārtotai pasaulei ir relatīvi noturīga, tomēr iekšējā kontroles sajūta nav tik stabila. Kontroles sajūta var būt mainīga atkarībā no indivīda, kultūras konteksta un funkcionālā vai situācijas konteksta (e.g., Burger, 1989; Burger & Cooper, 1979; Ji, Peng, & Nisbett, 2000; Dweck & Leggett, 1988; Pepitone & Saffiotti, 1997; Rodin, Rennert, & Solomon, 1980; Sethis & Lepper, 1998; Weisz, Rothbaum, & Blackburn, 1984; Wohl & Enzle, 2003, kā minēts Kay et al., 2010).

Iekšējā kontrole un ārējā kontrole

Viens veids kā saglabāt stabilitātes un kārtības uztveri pār pasauli, individuālās kontroles trūkuma gadījumā, ir piedēvēt kontroli kādam ārējam spēkam, piemēram, valdībai vai dievam. Piedēvējot kontroli kādam ārējam spēkam, indivīds, lai gan saprot, ka pats nav pie kontroles, tomēr var saglabāt mierīgu prātu, zinot, ka kāds spēks tomēr nodrošina kontroli (Antonovsky, 1979; Rothbaum, Weisz, & Snyder, 1982, kā minēts Kay et al., 2010). Ārēja kontrole, līdzīgi iekšējai kontrolei, tiek saistīta ar veselīgu psiholoģisko funkcionēšanu (Schwartz, 2000, kā minēts Kay et al., 2010). Lai gan šādi ārēji spēki, nerada iespaidu, ka indivīdam pašam ir kontrole, tie ļauj cilvēkam redzēt, ka pasaule tiek kontrolēta un nav nejauša.

Dažādi pētījumi atbalsta šādu ideju. Kay et al. (2008) novēroja, ka situācijās, kad individuālā kontrole tiek eksperimentāli samazināta, dalībnieki sāk vairāk pievērsties un

atbalstīt 1) esošās sociopolitiskās sistēmas leģitimitāti un 2) kontrolējoša dieva eksistenci. Pietam, kad valdība tika pasniegta kā neefektīva un nestabila, dalībniekos palielinās iekšējās kontroles izjūta. Citi pētījumi liecina, ka draudi iekšējai kontrolei, liek indivīdiem redzēt neesošas sakarības, nejaušos ārējos stimulus, piedēvēt sazvērestības plānus pasaules notikumiem un spēcīgāk ticēt skaidri definētu ienaidnieku ietekmei (Whitson & Galinsky, 2008, kā minēts Kay et al., 2010) (Sullivan et al., 2010, kā minēts Kay et al., 2010). Šos novērojumus apvieno viens teorētisks pieņēmums: lai saglabātu uzskatus par strukturētu, sakārtotu pasauli, indivīdiem nav jāpaļaujas tikai uz savu, individuālo kontroli, bet tie to var iegūt arī no kārtības, ko nodrošina sociāli un institucionāli spēki, to skaitā valdība un baznīca, jeb reliģija (Jost & Banaji, 1994; Rothbaum et al., 1982, kā minēts Kay et al., 2010).

Tiek piedāvāta ideja, kas nosaka, ka kontroles kompensāciju nevajag ierobežot tikai starp iekšējo un ārējo kontroli. Tā vietā, ārējās kontroles spēki, kas nodrošina vienu un to pašu rezultātu, arī var būt aizstājami viens ar otru.

Key et al., (2008) piedāvā modeli, kas nosaka, ka ikviens indivīds tiecas pēc uzskata, ka vide, kurā viņš dzīvo, ir sakārtota, nevis nejauša un haotiska. Šāda pasaules uztvere ir psiholoģiski noderīga, jo mazina uztrūkumu par draudiem, ko rada priekšstats par neparedzamu pasauli. Lai šādu uzskatu attaisnotu, indivīds var uztvert sevi kā kontrolētāju, uzskatot, ka viņš ir tas kurš nosaka notikumus savā dzīvē, taču, lai gan ļoti efektīvs veids kā nodrošināt kārtības izjūtu, šādi iekšējās kontroles uzskati nav stabili, ņemot vērā daudzos, dažādos faktoros, kas sastāda mūsdienu, ātro dzīvesveidu. Tādēļ, lai nodrošinātu uztveri par sakārtotu pasauli un izvairītos no uztraukuma, kas seko uzskatam, ka pasaule ir haotiska un viss notiek nejauši, tiek pastiprināti ārējie kontroles avoti, kā dievs un valdība, kas nodrošina līdzīgu kārtības izjūtu. Šis modelis skaidro ideju, kas nosaka, ka iekšēji un ārēji kontroles avoti ir savstarpēji maināmi, jo tiem piemīt, līdzīgas psiholoģiskas funkcijas. Mirkļos, kad indivīda iekšējā kontroles izjūta ir samazināta, lai izvairītos no trauksmes, indivīds palielina uzticību un atbalstu ārējiem kontroles avotiem. Kā arī, kad kāds no ārējiem kontroles avotiem rada kontroles trūkuma pazīmes, tas tiek kompensēts, aizstājot to ar citu, ārēju kontroles avotu. Tātad, viena avota nepilnības var tikt kompensētas ar citu, līdzīgu avotu, kas turpina nodrošināt sakārtotas pasaules sajūtu.

Dievs kā ārējās kontroles avots

Dievs kā kontrolējošs spēks ir plaši izplatīts ārējās kontroles avots, gandrīz visās reliģijās un kulturās uz pasaules. Pētījumi apstiprina ideju, ka cilvēki pievēršas dievam, neskaidrības un zemas ieksējās kontroles mirkļos. Reliģiska ticība ir saistīta ar stresoru pārvarēšanu, mazāku distresu, kā arī ar palielinātu ticību kontrolējošiem, reliģiskiem spēkiem (Pargament, 1997, kā minēts Kay et al., 2010). Sekojot krīzēm, kas saistītas ar kontroles zaudēšanu, cilvēki var vērsties pie dieva un reliģijas, kas viņiem piedāvā izpratni par notikušo un liek šim notikumam šķist mazāk nejaušam (Park, 2005, kā minēts Kay et al., 2010). Kā arī dzīve mazāk attīstītos pasaules reģionos, kur dominē neparedzami un nedroši dzīves apstākļi, tiek asociēti ar palielinātu nodošanos reliģijai, apskatot šo jautājumu starp kultūrām (Norris & Inglehart, 2004, kā minēts Kay et al., 2010).

Korelatīvi pētījumi spēcīgi atbalsta ideju, ka situācijas, kad dzīves stresori ir ārpus paša indivīda kontroles, noved pie spēcīgākas ticības dievam. Šaubas par esošo kontroli pār savu dzīvi, liekot indivīdam atcerēties situācijas, kad viņiem trūka kontroles, palielinot uztverto nejaušību ietekmi uz dzīvi un secīgi inducējot zemas kontroles sajūtu, ir iespējams palielināt ticību kontrolējošam dievam (Kay et al., 2008). Kā arī, neskaidrības palielināšana var novest pie spēcīgākas reliģiskas pārliecības (McGregor, Haji, Nash, & Teper, 2008, kā minēts Kay et al., 2010). Tātad ir zināms, ka reliģiski uzskati par kontrolējošu dievu, palielinās mirkļos, kad tiek radītas šaubas par pasaules kārtību (Kay, Gaucher, McGregor, & Nash, 2010, kā minēts Kay et al., 2010).

Valdība kā ārējās kontroles avots

Līdzīgi kā dievs, kas cilvēkos rada psiholoģisku komforta sajūtu ar zināšanu, ka pasaulē pastāv kārtība, tāpat valdība var apmierināt šo vajadzību. Sistēmas attaisnošanas teorija (Jost & Banaji, 1994) demonstrē, ka cilvēki ir motivēti aizstāvēt pastāvošo iekārtu un saglabāt status quo. Pētījumi liecina, ka gadījumos kad pastāvošā sistēma tiek apdraudēta, cilvēki pastiprina savu ticību politiskās sistēmas leģitimitātei un vēlamībai (Jost & Hunyady, 2003; Jost, Kivetz, Rubini, Guermandi, & Mosso, 2005; Kay, Jost, & Young, 2005; Kay et al., 2009, kā minēts Kay et al., 2010). Turklāt, tendence aizstāvēt un atbalstīt esošo valdību var tikt izskaidrota ar motivāciju redzēt savu pasauli kā sakārtotu un kontrolētu. Draudi individuālajai kontrolei palielina pretestību izmaiņām valdībā un pastiprina ticību valdības spējai efektīvi

risināt problēmas (Kay et al., 2008; Sullivan et al., 2010, kā minēts Kay et al., 2010). Kā arī dati, kas ievākti no vairākām valstīm apstiprina ideju, ka samazināta iekšējās kontroles izjūta, palielina indivīdu vēlmi pēc valdības kontroles (Kay et al., 2008). Vēl ir zināms, ka ar manipulāciju palīdzību palielinot cilvēku uzskatus par to, cik ļoti valdība kontrolē iznākumus viņu dzīvē, palielinās arī indivīdu atbalsts un valdības lēmumu attaisnošana. (Kay et al., 2009, Study 3, kā minēts Kay et al., 2010). Draudi iekšējai kontrolei noved pie palielinātas ticības valdošajai sistēmai, taču tas nenotiek, ja esošā politiskā sistēma tiek pasniegta kā nestabila un nespējīga efektīvi nodrošināt kārtību (Sullivan et al., 2010, kā minēts Kay et al., 2010). Visbeidzot, ir skaidrs, ka nelokāma uzticēšanās valdošajai sistēmai var nodrošināt dažādas psiholoģiskas vajadzības, to skaitā vajadzību pēc kārtības un struktūras (Jost, Glaser, Kruglanski, & Sulloway, 2003; Nail & McGregor, 2009; Norris & Inglehart, 2004, kā minēts Kay et al., 2010).

Dievs un valdība - savstarpēji maināmi ārējās kontroles avoti

Pastāv pamatota ideja, ka ticība dievam un valdības atbalsts palīdz nodrošināt vienas un tās pašas psiholoģiskās vajadzības. Ņemot vērā šo vienojošo funkciju, ir iespējams pieņemt, ka šīs ticības veidos savstarpējas attiecības. Kā jau iepriekš minēts, šis domu gājiens ir pamatots ar kontroles kompensācijas modeli, kas nosaka, ka gan iekšējie, gan ārējie kontroles avoti var darboties pamīšus, lai nodrošinātu pasauli ar kārtību un samazinātu notikumu nejaušības indivīda uztverē (Kay et al., 2010).

Pētījumos ir novērots, ka ekonomiskas lejupslīdes mirkļos, pievēršanās reliģijai, kas piedāvā augstāku kārtības un kontroles līmeni, palielinās. Ekonomiskā nestabilitāte tiek uztverta kā valdības nespēja sniegt kārtību, kas secīgi norāda uz tendenci vērsties pie dieva vai kāda cita kontrolējoša spēka, kad pārliecība par valdības spēju saglabāt kārtību ir maza (Sales, 1972, kā minēts Kay et al., 2010). Starp-valstu pētījumos, ir novērots, ka valstīm ar laiku, attīstot stabilu valdību un politisko sistēmu, nodošanās reliģiskām ticībām samazinās. Lai to skaidrotu, tiek piedāvāts sekojošs skaidrojums, kas nosaka, ka vajadzība pēc reliģiskas pārliecības kļūst mazāk nepieciešama, situācijās, kad pastāvošais kontroles avots ir stabils, kā arī, tiek ņemts vērā, ka drošība un kontrole ko piedāvā postindustriālajās nācijās ir pietiekama, lai mazāk cilvēku uztvertu tradicionālas garīgas vērtības, ticības un praksi kā nozīmīgas (Norris and Inglehart ;2004, kā minēts Kay et al., 2010). Šie rezultāti piedāvā atbalstu idejai, ka reliģiska ticība mainās, atkarībā no citiem, sekulāriem kontroles avotiem.

Kontroles avotu maiņa, manipulāciju ietekmē

Kay et al.(2010) apskatītajā rakstā tiek piedāvāti trīs pētījumi, kas veidoti, lai novērtētu vai īslaicīgas izmaiņas valdības stabilitātē noved pie palielinātas reliģiskas ticības un ja tā, vai šis efekts notiek tādēļ, ka ticība dievam un valdībai ir savstarpēji maināmi kontroles avoti.

Dati pētījumiem, tika ievākti divas nedēļas pirms un divas nedēļas pēc 2008.gada vēlēšanām Malaizijā. Vēlēšanas notika, lai veidotu Malaizijas parlamentu nākamajiem pieciem gadiem. Pirmsvēlēšanu periodam, vajadzēja radīt dabiskas, īslaicīgas izmaiņas politiskajā stabilitātē. Pirms vēlēšanām, kad cilvēki vēl nezināja kāda būs jaunā valdība, politiskā sistēma ir mazāk stabila, nekā pēc vēlēšanām. Katrā mērījumu laika periodā, tika mērīta uztvertā valdības stabilitāte, atbalsts valdībai un ticība kontrolējošam dievam.

Pētnieki paredzēja, ka zemākas valdības stabilitātes laikā, būs ievērojami mazāk cilvēku, kas aizstāv politisko sistēmu un vairāk tādu, kas uzrādīs ticību kontrolējošam dievam, kā alternatīvam kontroles avotam. Tika paredzēts, ka pirms vēlēšanām, pētījuma dalībnieki uztvers valdību kā nestabilu, izrādīs mazāku atbalstu un mazāk aizstāvēs valdības leģitimitāti, kā arī demonstrēs augstāku ticību kontrolējošam dievam, nekā pēc vēlēšanām. Papildus tam, lai noskaidrotu cik lielā mērā uztvertā valdības nestabilitāte paredz ticību kontrolējošam dievam, tika paredzēts, ka samazināta uztvertā stabilitāte paredzēs mazāku valdības attaisnošanu, kas secīgi paredzēs palielinātu ticību kontrolējošam dievam.

74 studenti no Malaizijas universitātes, interneta vidē, divos laika posmos aizpildīja aptaujas, kas mērīja valdības stabilitāti, atbalstu valdībai un ticību kontrolējošam dievam.

Dalībnieki aizpildīja aptauju internetā divos laika periodos, pirms un pēc vēlēšanām, lai pārbaudītu izvirzītās hipotēzes, ka pirms vēlēšanu perioda 1)Uztvertā valdības nestabilitāte būs augstāka, 2)Atbalsts valdībai būs zemāks un 3)Ticība kontrolējošam dievam būs augstāka, salīdzinot ar pēcvēlēšanu periodu. Rezultāti apstiprināja hipotēzes.Pirms vēlēšanām, salīdzinot ar pēc vēlēšanām, uztvertā nestabilitāte bija ievērojami augstāka, dalībnieki aizstāvēja valdību krietni mazāk un ticība kontrolējošam dievam bija nozīmīgi augstāka.

Tika analizēti rezultāti un aprēķināts vai katrs no trīs mērītajiem konstruktiem ietekmē viens otru.Tika pārbaudīts vai pirms-vēlēšanu un pēc-vēlēšanu izmaiņas politiskajā stabilitātē paredzēja izmaiņas valdības aizstāvēšanā, kas secīgi, paredzēja izmaiņas ticībai kontrolējošam dievam.Arī šie rezultāti apstiprināja izvirzīto hipotēzi. Izmaiņas politiskajā stabilitātē nozīmīgi un negatīvi paredzēja izmaiņas valdības atbalstā/aizstāvēšanā, un izmaiņas valdības atbalstā nozīmīgi un negatīvi paredzēja izmaiņas ticībā kontrolējošam dievam.Tātad, pirms

salīdzinot ar pēc vēlēšanām, spēcīgāka uztvertā valdības nestabilitāte, paredzēja mazāku valdības atbalstu, kas paredzēja spēcīgāku ticību kontrolējošam dievam.

Citā pētījumā, valdības nestabilitātes izjūta tika ierosināta, piedāvājot viltus rakstu avīzē, kurā tika teikts, ka politiskas eksperti paredz, ka ir liela vai maza (atkarībā no grupas) iespēja, ka Kanādas parlaments apvienosies, lai ieviestu balsojumu, kas piespiestu momentālas, jaunas valdības struktūras vēlēšanas. Pēc šīs manipulācijas, pētnieki mērīja cik lielā mērā dalībnieki tic kontrolējošam dievam, līdzīgi kā pirmajā pētījumā. Tika paredzēts, ka kad valdība tiks pasniegta kā nestabila (liela iespēja vēlēšanām) cilvēku ticība kontrolējošam dievam būs augstāka, nekā mērījumā kurā valdība tiek pasniegta kā stabila.

Pētījumā piedalījās 25 sievietes un 23 vīrieši. Manipulējot ar valdības stabilitāti, tika izveidotas divas grupas – stabila valdības un nestabila valdības grupas. Dalībniekiem lūdza izlasīt fiktīvu rakstu no žurnāla “The globe and mail”, kas ir visplašāk izmantotā avīze Kanādā. Šis raksts tika izmantots, lai manipulētu ar valdības stabilitātes uztveri. Vienai grupai tika dots raksts, kas rada iespaidu, ka valdība ir ārkārtīgi nestabila un otrai tieši pretēji – ļoti stabila. Pēc raksta izlasīšanas, dalībnieki novērtēja cik lielā mērā viņi tic kontrolējošam dievam vai kādam citam pārdabiskam, kontrolējošam spēkam.

Hipotēze apstiprinājās. Pētījuma dalībnieki, kuri lasīja rakstu ar nestabili pasniegtu valdību, uzrādīja spēcīgāku ticību kontrolējošam dievam salīdzinot ar tiem, kas valdību uztvēra kā stabilu.

Pirmie divi pētījumi piedāvāja eksperimentālu un kvaziesperimentālu atbalstu izvirzītajām idejām. Šo pētījumu rezultāti saskan ar kontroles kompensācijas teoriju, taču tie nav absolūti. Šo pētnieku interpretācija liek domāt, ka viena ārējā kontroles avota zaudēšana, liek cilvēkiem pievērsties citam. Tomēr, ir iespējams, ka valdības manipulācija apdraudēja vairāk kā tikai kontroles izjūtu. Tomēr valdība ir reprezentatīva institūcija visai valstij, tāpēc tā pavisam noteikti varētu apmierināt arī identitātes vai personīgās nozīmes vajadzības. Tieši tādēļ ir iespējams, ka iepriekšējo pētījumu manipulācijas apdraudēja ne vien drošības sajūtu, bet arī valdības spēju apstiprināt indivīdu identitāti un nozīmību. Tādēļ 3. pētījums koncentrējas tieši uz šiem potenciālajiem izskaidrojumiem un skaidrāk ilustrē, ka cilvēki patiesi pievēršas dievam, lai radītu kontroles sajūtu, situācijās kad rodas politiska nestabilitāte.

Tika izmainītas divas lietas. Pirmkārt, fokuss tika noņemts no draudiem par valdības nestabilitāti un pārliekts uz valdības kontroles pastiprinājuma, ietekmi uz reliģisku ticību kontrolējošam dievam. Kontroles kompensācijas modelis nosaka, ka cilvēki vēlas saglabāt pietiekamu kārtības un struktūras līmeni, nevis tiecas pēc maksimāli lielās kārtības un kontroles. Pārāk liela kārtība un paredzamība rada aizdomas un nepatiku. Cilvēku optimālās

funkcionēšanas mērķis ir sasniegt un saglabāt balansu starp individuālo brīvību un izveidoto struktūru (Schwartz, 2000; Brewer, 1991). Tādēļ, apskatot apstiprinātas valdības kontroles efektu uz ticību kontrolējošam dievam, ir iespējams piedāvāt plašāku atbalstu hidroliskajai hipotēzei. Otrkārt, tika ieviestas krietni konservatīvākas salīdzināšanas situācijas, lai skaidrāk demonstrētu šo ietekmi. Galvenajā, eksperimentālajā grupā, dalībniekiem tika piedāvāts raksts kurā valdība tika pasniegta kā ļoti spējīga kontrolēt un stabilizēt ekonomisko stāvokli 2008-2009.gada ekonomiskās lejupslīdes laikā. Šis raksts netika salīdzināts ar citu neitrālu rakstu, bet gan rakstu, kas piedāvāja informāciju par valsti, kas ļoti efektīvi darbojas, lai pilsoņiem radītu identitātes un nozīmības sajūtu. Turklāt tika manipulēts ar dieva nozīmi, kā atkarīgo mainīgo. Piedāvājot dieva konceptam vai nu kontroles nodrošinātāja funkciju vai nozīmes un identitātes nodrošinātāja funkciju. Tika paredzēts, ka valdības kontroles un ticība dievam manipulācijas mijiedarbosies tā, ka tad kad valdība tiek pasniegta kā kontroli radoša (bet ne identitāti), tas ietekmē ticību dieva kontroles ietekmei (bet ne dieva nozīmes radīšanas funkciju).

Pētījumā piedalījās 86 dalībnieki, 42 vīrieši un 44 sievietes. Dalībniekiem bija jālasa viens no diviem rakstiem, kur vienā tika aprakstītas valdības spējas un efektivitāte 2008-2009. gada ekonomisko grūtību laikā un otrā tika aprakstīta Kanādas dziļā kultūra un tas, cik ļoti nozīmīgu personīgo identitāti, vērtības un nozīmi tā dod.

Dalībnieki aizpildīja aptaujas, kas novērtēja viņu domas par dievu, kā arī bija jāsniedz viedoklis par dievu kā kontroles avotu vai dievu kā nozīmes avotu.

Rezultāti apstiprināja izvirzīto ideju un sniedza atbalstu hipotēzei. Tika atklāts, ka situācijā, kad valdība tika pasniegta kā efektīvs līdzeklis ekonomikas stabilizēšanā, dalībnieku ticība kontrolējošam dievam bija ievērojami mazāka, salīdzinot ar situāciju kad valsts tika pasniegta kā efektīvs nozīmes avots. Taču, šai manipulācijai, nebija efekts, kad dievs tika pasniegts kā nozīmes avots.

Pašreizējais pētījums

No iepriekšējiem pētījumiem var iegūt vairākas atziņas, kas ir jāņem vērā pašreizējā pētījuma kontekstā. Ir skaidrs, ka, lai nodrošinātu sakārtotas pasaules, drošības un miera sajūtu, indivīdiem ir nepieciešams kāds kontrolējošs spēks. Šo kontroli var veidot pats indivīds, kurš no iepriekšējām pieredzēm, ieguvīs nepieciešamos pastiprinājumus, kas nodrošinājis iekšējo kontroles izjūtu, taču, tā kā, šī izjūta nav stabila un negaidīti dzīves pavērsieni var likt to apšaubīt, ir iespēja, ka indivīdā dominē ārējā kontroles izjūta, ko nodrošina kāds cits, no indivīda neatkarīgs spēks, šajā gadījumā, tiek apskatīti ārējās kontroles avoti - kontrolējošs dievs un valdība, kas, tāpat kā iekšēja kontroles izjūta, sniedz atvieglojumu no spriedzes, kas rodas no uzskata, ka pasaule ir haotiska un netiek kontrolēta. Kā arī ir skaidrs, ka viena kontroles mehānisma izžušana rada hidrolisku efektu un palielina kāda cita, iekšēja vai ārēja kontroles avota ietekmi uz cilvēku. Tātad samazinoties indivīda iekšējai kontroles izjūtai, palielinās ārējā, tāpat, samazinoties vienai ārējās kontroles avota stabilitātei, palielinās cita, lai konstanti saglabātu stabilas kontroles izjūtu.

Zinot, ka pastāv šis hidroliskais efekts, kas izriet no kontroles kompensācijas modeļa, ir vērts ieskatīties, vai pastāv nozīmīga saistība starp šiem kontroles avotiem.

Jāņem vērā arī fakts, ka Latvija ir salīdzinoši jauna, pēc komunisma valsts, ar relatīvi jaunu demokrātisku sistēmu, kas ir atšķirīga no iepriekšminēto pētījumu valstīm. Kā arī, ir jāmin, ka Latvijā dominē reliģiski ticīgi cilvēki, kas sastāda vairāk kā 50% no populācijas. Neatkarīgi no tā, ir interesanti un nozīmīgi, apskatīt kā šie ārējās kontroles avoti mijiedarbojas savā starpā, un kā tie mijiedarbojas ar iekšējo kontroles lokusu.

Metode

Konkrētais pētījums ir korelatīvs, tātad, tiek apskatīts vai pastāv sakarība starp mainīgajiem, šajā gadījumā, vai kontroles lokuss un indivīda reliģiskā un politiskā nostāja ir saistīti ar statistiski nozīmīgu korelāciju.

Pētījumā piedalījās 113 dalībnieki, no kuriem 90 bija sievietes un atlikušie 23 vīrieši, attiecīgi 79,6% sievietes un 20,4% vīriešu, vecumā no 18 līdz 62 gadiem, pētījuma dalībnieku vidējais vecums 27,64 gadi. 40,7% dalībnieku ieguvuši augstāko izglītību, 14,2% vidējo-profesionālo un 45,1% vispārējo vidējo izglītību.

Lai novērtētu dalībnieku kontroles lokusu, tika izmantota, kontroles lokusa koncepta pioniera J.B.Rottera veidotā internalitātes-eksternalitātes skala (I-E scale), kuras versija latviešu valodā tika iegūta no kāda iepriekšēja LU studenta darba. Šī aptauja sastāv no 44 apgalvojumiem, kas jānovērtē likerta skalā no -3 (pilnīgi nepiekrītu) līdz 3 (pilnīgi piekrītu). Visi šīs skalas jautājumi kopā veido vispārīgo internalitātes skalu, taču skala var tikt dalīta 7 apakšskalās, ar kopējās skalas Kronbaha alfa = 0,726, kas ir augta un uzskatāma par ticamu. Skalas rezultāti, atkarībā no dalībnieku atbildēm, var svārstīties no -132, kas liecinātu par izteikti eksteriālu, jeb ārēju kontroles lokusu, līdz 132, kas, pretēji, liecinātu par izteikti iekšēju kontroles lokusu. Lai novērtētu indivīda nostāju pret valdību un reliģiju, tika izmantoti jautājumi no Kay et al.(2010) pētījumiem, ar kuriem mērīja šos pašus mainīgos - valdības atbalsts un ticība kontrolējošam dievam. Jautājumi tika pārtulkoti latviešu valodā un aptaujā tika iekļauti sekojoši jautājumi. Valdības atbalsta novērtēšanai, tika iekļauti trīs apgalvojumi: "Kopumā, valdība Latvijā, strādā tā, kā tai vajadzētu," "Lielākā daļa politisko lēmumu tiek pieņemti labu mērķu labad," un "Kopumā, es esmu apmierināts/-a ar dzīvi Latvijā." Apgalvojumi tika novērtēti likerta skalā no -3 līdz 3. Kronbaha alfa-0,674, kas ir uz ticamības robežas, taču ir lietojama. Jautājumi, kas novērtēja ticību dievam: "Cik lielā mērā jūs uzskatiet, ka Dievs vai kāds cits pārdabisks spēks kontrolē notikumus visumā?", "Cik lielā mērā jūs uzskatat, ka notikumi visumā ir atkarīgi no Dieva vai kāda cita pārdabiska spēka plāna?" Šie jautājumi, tāpat kā iepriekšējie, tika novērtēti likerta skalā no -3 līdz 3. Kronbaha alfa= 0,959, kas norāda uz augstu ticamību.

Aptaujas tika izplatītas interneta vidē - facebook.com, draugiem.lv un dažādos interneta forumus. Katrs respondents aizpildīja apатуju individuāli, sākotnēji aizpildot Rotera I-E skalu, tad valdības un dieva skalu, un visbeidzot norādīja sociāldemogrāfiskos datus - dzimumu, vecumu un izglītības līmeni.

Rezultāti

Apskatot rezultātus, kas redzami 1.tabulā, var novērot trīs izvēlēto kritēriju vidējos statistiskos rādītājus, attiecīgi, Ticība dievam ($M=0,87$), valdības atbalsts ($M= 2,68$) un vispārīgā internalitāte ($M = -7,42$), kur grupas lielums visiem kritērijiem $N=113$. Var novērot augstu rezultātu izplatību skatot standartnovirzi kritērijam ticība dievam ($SD= 4,12$), atlikušo divu kritēriju SD ir pieņemama, valdības atbalsts ($SD=3,91$) un vispārējā internalitāte ($SD=20,66$), jo tās iekļaujas normas robežās, jeb trīs standartnoviržu summā, abos virzienos, no aritmētiskā vidējā rādītāja (M). Apskatot datus, tika secināts, ka dati nav normāli sadalīti, veidotajos apgalvojumus, kas mērija valdības atbalstu un ticību dievam, tāpēc korelāciju noteikšanai tika izmantots Spīrmena korelāciju koeficients.

Tabulā ir redzamas korelatīvās saistības starp ticību dievam, valdības atbalstu un kontroles lokusa mērījumiem, kurās redzamas statistiski nozīmīgas korelācijas starp vispārīgās internalitātes mērījumu un atlikušajiem mērījumiem - ticība dievam un valdības atbalsts. Tātad, var secināt, ka pastāv pozitīva korelācija starp kontroles lokusa mērījumu saistībā ar indivīda reliģisko, politisko nostāju, taču skaidri konstatēt kauzalitāti nav iespējams. Vispārīgā internalitāte pozitīvi korelē ar ticību dievam, kas parāda, ka palielinoties indivīda iekšējam kontroles lokusam, palielinās arī ticība dievam. Līdzīgas attiecības var novērot starp vispārējo internalitāti, jeb kontroles lokusu un valdības atbalstu, jo ir redzama statistiski nozīmīga, pozitīva korelācija starp šiem lielumiem. Balstoties uz pašreizējiem rezultātiem, var secināt, ka darba mērķis tika īstenots, kā arī tika rasta atbilde uz izvirzīto pētījuma jautājumu, jo tika atklāta nozīmīga sakarība starp kontroles lokusa un indivīda reliģiskās un politiskās nostājas mērījumiem. Lai gan pētījuma mērķis nebija pētīt hidrolisko efektu starp šiem mērījumiem, ir jāmin, ka šads efekts netika novērots, apskatot rezultātus, ir skaidrs, ka starp abiem ārējās kontroles avotiem, nav novērojamas nozīmīgas savstarpējas attiecības.

Aprakstošās statistikas rādītāji un korelācijas starp ticību dievam, valdības atbalstu un vispārīgo internalitāti (N=113)

1.tabula

Mainīgie lielumi	1.	2.	3.	M	SD
1.Ticība dievam	--			0,88	4,12
2.Valdības atbalsts	0,047	--		2,68	3,91
3.Vispārīgā internalitāte	0,31**	0,22**	--	-7,42	20,66

** . $p < 0,01$

Diskusija

Balstoties uz iepriekš veiktiem pētījumiem, kas ietver, pašreizējā pētījuma kontroles lokusa, attieksmes pret valdību un kontrolējoša dieva mērījumus, kuros tika aprunāta ideja par iekšējās un ārējās kontroles lokusa mijiedarbību, savstarpējo ietekmi un hidrosliko efektu starp tiem, tika veidoti pamata atzinumi un teorētisks pamats apskatīt šo pašu mainīgo mijiedarbību Latvijas kontekstā, jo atšķirīgi no iepriekš pētītām valstīm, Latvija ir specifiska gan politiskā, gan reliģiskā ziņā, ņemot vērā tās okupācijas gadu ietekmi. Šie faktori ir ietekmējuši Latvijas politiskos un reliģiskos aspektus, attīstot tos uz padomju Krievijas izveidotās bāzes, kas rada interesantu specifiku, un atšķirību no iepriekš pētītajām valstīm.

Apstrādājot datus, tos interpretējot, ir jāizdara secinājums, ka pastāv nozīmīga atšķirība no iegūtajiem rezultātiem un teorētiskās bāzes uz kuras tie tika balstīti. Atšķirībā no iepriekš veiktajiem pētījumiem, lai gan ir novērojama statistiski nozīmīgas sakarības starp iekšējo kontroles lokusu un diviem ārējās kontroles avotiem (dievu un valdību), šīs korelācijas ir pozitīvas, pretēji tam, ko varēja novērot citos pētījumos. Teorija liecina, ka palielinoties iekšējam kontroles lokusam, tātad, indivīdam uztverot savu ietekmi uz pasauli kā dominējošu, tiek paredzēta ārējo kontroles avotu ietekmes sarukums. Tomēr, tika novērots tieši pretējais. Palielinoties vispārīgajai internalitātei, palielinās arī atbalsts ārējiem kontroles avotiem, par ko liecina spēcīgā pozitīvā korelācija. To varētu skaidrot ar atšķirībām pētījuma metodē. Ja iepriekšējie pētījumi bija eksperimentāli un veica tiešas manipulācijas, kuru rezultātā tika ietekmēta uztvertā valdības un reliģijas kontrole vai stabilitāte, tad pašreizējā pētījumā, manipulācijas netika veiktas. Tāpēc, ļoti iespējams, ka eksperimentāli neietekmējot ārējos kontroles avotus, tie tiek saglabāti nemainīgi, atkarībā no katra individuālajiem uzskatiem, kas veidojušies audzināšanas, sociālās vides, kā arī daudzu citu faktoru ietekmes rezultātā, kas netika kontrolēti šajā pētījumā. Jāmin, ka nepastāv hidroslikas efekts arī starp ārējiem kontroles avotiem, kā tas bija novērojams iepriekšējos pētījumos. Tas, iespējams, ir skaidrojams ar atšķirīgu uztveri, no iepriekš veiktiem pētījumiem, pret šo mainīgo funkciju un kontroles ietekmi. Kā arī ārējo kontroles avotu, ticība dievam un valdības atbalsts, tika mērīts, izmantojot vien pāris apgalvojumus, kas ļoti iespējams, precīzi nenovērtēja attieksmi pret tiem. Tomēr, jāmin arī tas, ka abu aptauju Kronbaha alfa, kas tiek izmantota, lai noteikti aptaujas ticamību ir pietiekami augsta, lai tos izmantotu pētījumā. Citi faktori, kas varēja ietekmēt rezultātu atšķirību ir grupas izmērs, kas šķietami pieņemams, tomēr nav pietiekami plašs, lai izteiktu kategoriskus secinājumus attiecībā pret šiem mainīgajiem. Kā arī, kopumā, datu vidējie rādītāji norādīja uz neitrālu attieksmi pret visiem pētījuma mainīgajiem, kas arī,

iespējams, ietekmēja gala rezultātus un korelācijas.

Lai gan rezultāti atšķiras no iepriekš veikto pētījumu atziņām, tas nenozīmē, ka tie nav nozīmīgi. Ir acīmredzams, ka pastāv statistiski nozīmīga korelācija starp mērītajiem lielumiem un lai gan nekāda veida interpretāciju par kauzalitāti, no šiem datiem, nav iespējams izteikt, ir vērts turpināt apskatīt šo mainīgo mijiedarbību Latvijas sociopolitiskajā kontekstā. Iespējams, būtu nodereīgi, turpmāk veikt eksperimentālu pētījumu ar šiem mainīgajiem, kuros viens no tiem tiek pastiprināts, lai uzskatāmāk varētu novērot šo mērījumu mijiedarbību, hidrolisko efektu un tādā veidā, iespējams, reproducētu iepriekš veikto pētījumu rezultātus.

Kopumā, par pētījumu, jāsaka, ka, lai gan, netika iegūti rezultāti, kas pastiprina iepriekš iegūto pētījumu atziņas, pašreizējie dati, iespējams, liecina par pēc-komunisma valstu specifiku šajā jautājumā un norāda uz atšķirīgu uztveri attiecībā pret dievu un valdību kā kontrolējošiem spēkiem, kas tiek mainīti, atkarībā no konkrētā mirkļa uzstvertās stabilitātes. Pašreizējie dati liecina par citādu dieva un valdības uztveri, kas nav redzami kā maināmi kontroles avoti, bet savstarpēji neakarīgi avoti, kas var pastāvēt vienlaikus un viens otru neietekmējot dalīt kontroles avota pienākumus, kas rada jautājumus par nākotnes pētījumu iespējām to atšķirot no iepriekš veiktajiem pētījumiem, lai noskaidrotu atšķirību iemeslus, ņemot vērā Latvijas socioekonomikas specifiku, kulturātsķirības, iespējams, veicot papildus mērījumus, kas darītu skaidrāku cilvēki patieso attieksmi pret valdību un reliģiju, kontroles lokusa kontekstā.

Secinājumi

Kontroles lokuss ir tēma, kas tikusi apspriesta jau vairākus gadus desmitus, kopš šī koncepta izveides. Kontroles lokuss apraksta uztverto kauzalitāti starp notikumiem un to iznākumiem, kur, indivīdi ar iekšēju kontroles lokusu uztver, ka viņa paša darbībām ir tieša, kauzāla ietekme uz notikumu iznākumiem, pretēji, indivīdi ar izteikti ārēju kontroles lokusu uzskata, ka kauzalitāte pastāv, un notikumi tiek kontrolēti, tomēr tos kontrolē kāds cits, ietekmīgāks spēks, šajā gadījumā, tie ir dievs un valdība. Abi šie ārējās kontroles avoti darbojas kā alternatīva iekšējam kontroles lokusam, lai indivīdam nodrošinātu apziņu, ka pasaule ir sakārtota, nevis neparedzama un haotiska. Iepriekšēju pētījumu rezultāti liecina, ka starp šiem mainīgajiem pastāv nozīmīga saistība, tāpēc, tika secināts, ka pazeminoties vienam, piemēram, iekšējam kontroles lokusam, palielināsies ticība dievam. Šādas attiecības, pašreizējā pētījumā, netika novērotas. Tika novērots tieši pretējs efekts, palielinoties indivīda iekšējai kontroles izjūtai, secīgi palielinājās arī ticība dievam un valdības atbalsts. Jāmin, ka iepriekšēji pētījumi arī starp ārējiem kontroles avotiem - dievu un valdību, novēroja spēcīgu negatīvu korelāciju, kas liecināja par hidrolisku efektu starp tiem, arī šie rezultāti netika novēroti pašreizējā pētījumā. Netika novērotas nozīmīgas saistības starp indivīda reliģisko un politisko nostāju, kaut citos pētījumos, bija redzama negatīva korelācija, tāpēc, palielinoties vienam, samazinās otrs.

Pastāv iespēja, ka šāda rezultātu nesakritība ir veidojusies, jo cilvēkiem Latvijā ir citādāki uzskati par valdības un dieva lomu dzīvē. Pēc pētījuma rezultātiem var pieņemt, ka šī pētījuma dalībnieki neuztver dievu un valdību kā vienlīdzīgus kontroles avotus, tāpēc palielinoties viena ārējā avota ietekmei, otra nemainās vai paliek statistiska. Interesanti ir tas, ka pat palielinoties indivīdu iekšējam kontroles lokusam, kam vajadzētu samazināt vajadzību pēc ārēju kontroles avotu ietekmi, notiek pretējais. Pastāv statistiski nozīmīga saistība starp iekšējā kontroles lokusa pieaugumu un ārēju kontroles avotu paralēlu pieaugumu, kas atbild uz izvirzīto pētījuma jautājumu - vai pastāv statistiski nozīmīga saistība starp indivīda kontroles lokusu un tā reliģisko, politisko nostāju? Jāsecina, ka statistiski nozīmīga saistība pastāv. Tomēr, šī saistība ir pozitīva, kas liek aizdomāties par socioekonomiskiem faktoriem, kas rezultātus ietekmējuši, protams, ņemot vērā arī Latvijas kulturspecifiku, vēsturi, kā arī citus faktoros, kas konkrētā pētījuma laikā netika kontrolēti vai ņemti vērā.

Izmantotā literatūra

Kay, A., Gaucher, D., Napier, J., Callan, M., & Laurin, K. (2008). God and the government: Testing a compensatory control mechanism for support of external systems. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(1), 18-35.

Kay, A., Whitson, J., Gaucher, D., & Galinsky, A. (2009). Compensatory Control: Achieving Order Through the Mind, Our Institutions, and the Heavens. *Current Directions in Psychological Science*, 18(5), 264-268.

Kay, A., Shepherd, S., Blatz, C., Chua, S., & Galinsky, A. (2010). For God (or) country: The hydraulic relation between government instability and belief in religious sources of control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99(5), 725-739.

Rotter, J. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(1), 1-28.

Rucas, S., & Miller, A. (2013). Locus of control and sleep in evolutionary perspective. *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology*, 7(2), 79-96.